

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6:347

ТВАРИННИЙ СВІТ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

**Ю.С. ПЕТЛЮК, кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

Стаття присвячена висвітленню теоретичних проблем визнання тваринного світу об'єктом еколого-правового регулювання. На основі аналізу екологічного та фауністичного законодавства та спеціальних джерел досліджено сутність тваринного світу як юридичної категорії.

Тваринний світ, еколого-правове регулювання, об'єкт еколого-правового регулювання, екологічне законодавство, фауністичне законодавство.

У теорії права усталеною є думка про те, що під правовим регулюванням слід розуміти упорядкування суспільних відносин, яке здійснюється державою за допомогою права та сукупності правових методів і засобів. Виходячи з цієї позиції, можна стверджувати, що саме завдяки цьому юридичному явищу здійснюються відносини в сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу. У преамбулі Закону України «Про тваринний світ» визначено об'єктний склад цих відносин. Тваринний світ тут представлено як багатогранний об'єкт, адже він виконує такі різноманітні функції, як екологічна (природний ресурс і компонент довкілля); соціальна (національне багатство України, джерело духовного та естетичного виховання й збагачення людей); економічна (важлива база для одержання промислової та лікарської сировини, харчових продуктів, а також інших матеріальних цінностей).

Керуючись положеннями цього Закону, можна також виокремити екологічний, економічний та науково-культурний аспекти цінності тваринного світу, які обумовлюють різні напрями людської діяльності. Відповідно до цих напрямів складається декілька груп суспільних відносин, що потрапляють у сферу еколого-правового регулювання [1, с. 65].

Відтак, **метою** цієї статті є дослідження на основі аналізу екологічного та фауністичного законодавства й спеціальних джерел теоретичних проблем визнання тваринного світу об'єктом еколого-правового регулювання.

Необхідно зазначити, що фауністичні відносини та їх структура – поширений об'єкт наукових досліджень. Цій тематиці присвятили дисертаційні роботи П. В. Тихий («Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни»), Л. Д. Нечипорук («Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу»), В. В. Шеховцов («Право приватної власності на об'єкти тваринного світу»).

Крім вищезазначених науковців значний внесок у вивчення проблем охорони, використання та відтворення тваринного світу зробили такі вчені, як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, М. Я. Ващишин, А. П. Гетьман, О. С. Колбасов, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. В. Петров, І. Є. Чумаченко, І. С. Шахрай, В. С. Шахов та ін.

Основоположними джерелами у сфері фауністичних відносин є Закони України «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство та полювання», «Про Червону книгу України», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про виключну (морську) економічну зону України», «Про захист тварин від жорстокого поводження», інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори.

Значна кількість норм, спрямованих на еколого-правове регулювання охорони, використання та відтворення тваринного світу, міститься у Водному, Земельному, Лісовому кодексах, Кодексі України про надра. Питання щодо притягнення до юридичної відповідальності за правопорушення, вчинені в цій сфері суспільних відносин, регулюються Цивільним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами.

Варто зазначити, що екологічне та природоресурсне законодавство розповсюджується лише на диких тварин, що перебувають у стані природної волі. Тварини, які втратили цей стан за волі людини та знаходяться, наприклад, у тваринницьких господарствах чи зоопарках, охороняються не як об'єкти природи, а як майно, що належить певним власникам [2, с. 11].

Тваринний світ важливим регульовальним і стабілізаційним компонентом біосфери, що охороняється й раціонально використовуються для задоволення духовних і матеріальних потреб громадян. Водночас правове регулювання охорони та використання тваринного світу має на меті збереження й відновлення його життєвого середовища, забезпечення екологічного різноманіття, сталого використання всіх його компонентів, збереження генетичного фонду диких тварин, цілісності природних угруповань.

На основі аналізу положень вітчизняного законодавства визначено ознаки тваринного світу, а саме: до об'єктів тваринного світу не належать сільськогосподарські, свійські тварини; об'єкти тваринного світу повинні знаходитися в живому стані (тварини, що загинули чи були вбиті людиною перестають бути елементами тваринного світу); ці тварини мають бути складовою навколишнього природного середовища та перебувати в стані природної волі; об'єктом охорони в Україні є тільки дикі тварини, що перебувають у межах її території або належать до природних багатств її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; до об'єктів тваринного світу, що підлягають правовому регулюванню, належать лише ті, які є самостійними матеріальними об'єктами [3, с. 235–236].

На думку М. В. Красної, тваринний світ за своїми екологічними та біологічними ознаками є компонентом навколишнього природного середовища, зокрема біологічного різноманіття. З ним пов'язане функціонування екологічних систем, оскільки тваринний світ є необхідним елементом у процесі кругообігу речовин та енергії природи, що безпосередньо впливає на функціонування природних угруповань, структуру й природну родючість ґрунтів, біологічні властивості води [4, с. 410].

Як об'єкт правової охорони і використання тваринний світ, вважає М. Я. Ващишин, є надзвичайно різноманітним та характеризується багатством видів, збереження яких є одним з найважливіших завдань охорони довкілля. Це покладає на державу обов'язок створення системи органів нагляду та контролю за дотриманням законодавства про тваринний світ, завданнями яких є охорона й використання об'єктів тваринного світу незалежно від їх перебування на території України [5, с. 281].

Тваринний світ має велике економічне значення як джерело отримання харчових продуктів, промислової, технічної, лікарської сировини та інших матеріальних цінностей. Тому тваринний світ виступає як природний ресурс для мисливства, звіробійного, рибальського та інших видів промислів [6, с. 403].

Збереження біологічного різноманіття тваринного світу (в межах одного виду, різних видів та в екологічних системах) необхідне для підтримання екологічної рівноваги в природі, забезпечення сприятливого навколишнього середовища [7, с. 85].

І. Є. Чумаченко наголошує на тому, що тваринний світ є об'єктом права власності, тому в системі законодавства про охорону та використання тваринного світу право власності на нього – це один із основних інститутів, що включає в себе систему правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин власності на тваринний світ з метою його захисту, охорони, відтворення та раціонального використання [8, с. 459].

Правове забезпечення реалізації права власності на об'єкти тваринного світу здійснюється на основі положень Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів держави. Зокрема, у ст. 5 Закону України «Про тваринний світ» зазначено, що об'єкти тваринного світу, які перебувають у стані природної волі та знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу. Разом із тим об'єкти тваринного світу можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності, а також знаходитися під охороною держави незалежно від права власності на них.

Однак у процесі забезпечення реалізації права власності на об'єкти тваринного світу помітні суттєві проблеми, зумовлені насамперед недосконалістю фауністичного законодавства.

Ключовою проблемою, як зазначає Д. М. Луц, є відсутність у законодавстві України дефініції «право власності на об'єкти тваринного світу». Законом України «Про тваринний світ» розкривається лише механізм набуття й реалізації права власності на об'єкти тваринного світу [9, с. 58].

При існуючій системі правових приписів можна було б вказувати на необхідність регулювання відносин власності на тваринний світ, насамперед нормами спеціального, фауністичного законодавства, але в Законі України «Про тваринний світ» безпосередньо питанням права власності на тваринний світ присвячено лише чотири статті [10, с. 5–6].

У ст. 6 цього закону нечітко визначено механізм реалізації права державної та комунальної власності на об'єкти тваринного світу. З метою вдосконалення регулювання відносин у цій сфері доцільно, взявши за аналог відповідні положення Земельного кодексу України, роз'єднати поняття права державної та комунальної власності на об'єкти тваринного світу, закріпивши їх у різних статтях.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що, незважаючи на доволі розвинене еколого-правове регулювання охорони, використання та відтворення тваринного світу, існує низка проблемних питань щодо належного забезпечення й гарантування прав на об'єкти тваринного світу. Неналежним є законодавче забезпечення реалізації окремих функцій управління в галузі фауністичних відносин, зокрема здійснення моніторингу тваринного світу, ведення державного обліку тварин, обігу обсягів їх добування та державного кадастру тваринного світу.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків можуть бути дослідження проблем удосконалення правового регулювання при вирішенні спорів з питань охорони, використання й відтворення тваринного світу та застосуванні заходів юридичної відповідальності за порушення фауністичного законодавства.

Список літератури:

1. Тихий П. Дика фауна як об'єкт екологічних правовідносин / П. Тихий // Право України. – 1999. – № 2. – Ст. 65–69.
2. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
3. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. / Н. Р. Кобецька. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 352 с. – Бібліогр. : 332–246.
4. Краснова М. В. Правові засади охорони і використання тваринного світу / М. В. Краснова // Екологічне право України. Академічний курс : підруч. – 2-ге вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 410–439.
5. Ващишин М. Я. Правовий режим використання й охорони тваринного світу / М. Я. Ващишин // Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. І. Федорович, М. Я. Ващишин [та ін.] ; за ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Ін Юре, 2010. – С. 281–299.
6. Краснова М. В. Правовий режим використання, відтворення і охорони тваринного світу / М. В. Краснова // Екологічне право : Особлива частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. : Повний академічний курс / за ред. В. І. Андрейцева – К. : Істина, 2001. – С. 403–433.
7. Экология. Юридический энциклопедический словарь / под ред. проф. С. А. Богомолова. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 448 с.
8. Чумаченко І. Є. Правове забезпечення використання й охорони тваринного світу та його ресурсів / І. Є. Чумаченко // Екологічне право України : підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. І. І. Каракаша. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 458–487.
9. Луц Д. М. Проблемні аспекти правового регулювання права власності на об'єкти тваринного світу / Д. М. Луц // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 17–18 травня 2013 р.). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 58–60.
10. Шеховцов В. В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні / за наук. ред. проф. А. П. Гетьмана : моногр. / В. В. Шеховцов. – Харків : Вид-во «ФІНН», 2010. – 200 с.

Стаття посвящена освітленню теоретических проблем признания животного мира объектом эколого-правового регулирования. На основе анализа экологического и фаунистического законодательства и специальных источников исследована сущность животного мира как юридической категории.

Животный мир, эколого-правовое регулирование, объект эколого-правового регулирования, экологическое законодательство, фаунистическое законодательство.

The article is devoted to theoretical problems of recognition of wildlife as an object of environmental regulation. The analysis of the fauna and environmental legislation and specific sources of the essence of the animal world as a legal category.

Wildlife, environmental regulation, the object of environmental regulation, environmental law, legislation fauna.